ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА
ФАКУЛЬТЕТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
Кафедра публічного управління та адміністрування

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему:

«ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ МІСЦЕВОЇ ДЕМОКРАТІЇ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ»

Виконала: студентка магістратури за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування (заочної форми навчання)
Тимощук Анастасія Вікторівна
(прізвище, ім'я та по-батькові)

Керівник: **Лалуєва Н.М.**
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Рецензент:

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Хмельницький – 2023 рік

Анотація

Тимощук А.В. Європейські стандарти місцевої демократії та їхній вплив на розвиток місцевої влади в Україні. – Рукопис.

Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування. – Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова. – Хмельницький, 2023.

Магістерська робота присвячена обґрунтуванню теоретичних та прикладних аспектів імплементації європейських стандартів місцевої демократії та впливу цього процесу на розвиток місцевої влади в Україні. Автором узагальнено сутність та значення європейських стандартів місцевої демократії, проаналізовано європейські принципи місцевої демократії. Також у роботі наведена характеристика стандартів місцевої та регіональної демократії ЄС та проведено аналіз принципів доброго врядування за стандартами місцевої та регіональної демократії ЄС.

В якості напрямів імплементації європейських стандартів міцевої демократії автором досліджено вплив європейських норм на підвищення рівня участі громадян України в місцевому самоврядуванні та обґрунтовано авторський погляд на майбутнє реалізації європейських стандартів місцевої демократії в Україні.

Annotation

Timoshchuk A.V. European standards of local democracy and their impact on the development of local government in Ukraine. - Manuscript.

Master's thesis for a master's degree in Specialty 281 Public Management and Administration. – Leonid Yuzkov Khmelnytsky University of Management and Law. – Khmelnitsky, 2023.

The master's thesis is devoted to the substantiation of theoretical and applied aspects of the implementation of European standards of local democracy and the impact of this process on the development of local government in Ukraine. The author summarized the essence and meaning of European standards of local democracy, analyzed the European principles of local democracy. The work also describes the characteristics of EU local and regional democracy standards and analyzes the principles of good governance according to EU local and regional democracy standards.

As directions for the implementation of European standards of local democracy, the author investigated the influence of European norms on increasing the level of participation of Ukrainian citizens in local self-government and substantiated the author's view on the future implementation of European standards of local democracy in Ukraine.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ……..5

ВСТУП ……6

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ МІСЦЕВОЇ ДЕМОКРАТІЇ ……9

1.1.Сутність та значення європейських стандартів місцевої демократії ……..9

1.2.Європейські принципи місцевої демократії ……15

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ МІСЦЕВОЇ ДЕМОКРАТІЇ ……...21

2.1. Характеристика стандартів місцевої та регіональної демократії ЄС ...…21

2.2. Принципи доброго врядування за стандартами місцевої та регіональної демократії ЄС ……28

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ МІСЦЕВОЇ ДЕМОКРАТІЇ ДЛЯ РОЗВИТКУ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ ……36

3.1. Вплив європейських норм на підвищення рівня участі громадян України в місцевому самоврядуванні ……36

3.2. Майбутнє реалізації європейських стандартів місцевої демократії в Україні ……...42

ВИСНОВКИ ……50

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ……53

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

МС – місцеве самоврядування;

МД – місцева демократія;

ОМС – органи місцевого самоврядування;

ТГ – територіальна громада.

ВСТУП

Актуальність теми. Європейська Хартія місцевого самоврядування була ратифікована в Україні ще в 1997 р., однак реформи системи публічного управління у цій сфері не лише відбуваються сьогодні, а й потребують чіткої реалізації за рахунок застосування комплексу інноваційних механізмів в майбутньому. 23 червня 2022 р. Україна отримала статус кандидата на вступ до ЄС, що відкриває можливості отримання фінансової допомоги для трансформації суспільства на шляху до повноцінного членства. Відповідно до цих орієнтирів серед стратегічних цілей реформування системи публічного управління в частині територіальної організації влади залишається завдання формування ефективного МС.

До раніше визначених завдань додаються виклики військового часу, що ставить нові вимоги перед МС. З іншого боку високий рівень самоорганізації суспільства під час війни на локальному рівні свідчить про те, що населення в частині реалізації принципів МД є більш розвинутим порівняно з органами управління. Отримання Україною статусу країни-кандидата в члени ЄС актуалізує завдання розвитку МД відповідно до існуючих стандартів та принципів, дотримання їх саме сформованими органами. Тобто складається ситуація, коли нормативні вимоги, що мають визначати зміст реформ з боку європейської спільноти підтримуються на рівні громад та проявляються у високій соціальній згуртованості, мають значний потенціал трансформації у показники соціально-економічного розвитку за умови забезпечення прозорості та ефективності функціонування органів управління.

Все це свідчить про необхідність удосконалення механізмів розвитку МД, що має відбуватись на основі повноцінного використання базисних принципів публічного управління з орієнтирами на євроінтеграцію, що й зумовило вибір теми магістерської роботи.

Рівень висвітлення досліджуваної проблеми в науковій літературі. Питання імплементації європейських принципів публічного управління на

місцевому рівні певною мірою досліджені як зарубіжними, так і українськими вченими. Важливими є праці науковців, які вивчають проблематику місцевого самоврядування та міжнародних стандартів його реалізації: Баймуратова М. [31], Батанова О. [33-34], Герасимюк К. [41], Куценко Т. [54], Нестеренко К. [60], Пухтинського М. [67], Рубан Д. [70-72], Січкар О. [74], Шарова Ю. [80], Шумляєвої І. [81-83]. Проте, прогрес у питаннях розвитку місцевої не є підставою для припинення досліджень безпосередньо питань удосконалення інструментарію здійснення публічного рівня на локальному рівні.

Метою магістерської роботи є обґрунтування теоретичних та прикладних аспектів імплементації європейських стандартів МД та вплив цього процесу на розвиток місцевої влади в Україні. Для досягнення цієї мети були поставлені та послідовно виконані такі **завдання:**

— узагальнити сутність та значення європейських стандартів місцевої демократії;

— вивчити європейські принципи місцевої демократії;

— охарактеризувати стандарти місцевої та регіональної демократії ЄС;

— проаналізувати принципи доброго врядування за стандартами місцевої та регіональної демократії ЄС;

— дослідити вплив європейських норм на підвищення рівня участі громадян України в місцевому самоврядуванні;

— обґрунтувати авторський погляд на майбутнє реалізації європейських стандартів місцевої демократії в Україні.

Об’єктом магістерської роботи є розвиток місцевої влади в Україні, а **предметом** – процеси впливу на розвиток місцевої влади в Україні європейських стандартів місцевої демократії.

Методологія дослідження. Методичну основу роботи становлять загальнонаукові спеціальні методи досліджень, що ґрунтуються на сучасних наукових засадах юридичних, управлінських і споріднених з ними наук. У роботі використано: історико-логічний та системно-структурний підходи до аналізу процесів розвитку МД в Україні; монографічний метод – при вивченні

літературних джерел і дослідженні поставлених проблем та ступеня їх розв'язання; діалектичний метод наукового пізнання, аналізу і синтезу, системного узагальнення – для формування висновків та пропозицій.

За **інформаційну базу** дослідження слугували законодавчо-нормативні акти, підручники, посібники, наукові доробки вітчизняних та зарубіжних вчених із досліджуваної проблематики та інші наукові джерела.

Практичне значення проведеного дослідження полягає в тому, до висновки та пропозиції можуть бути використані органами публічної влади в процесі імплементації європейських стандартів МД в процесі розвитку місцевої влади в Україні.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ МІСЦЕВОЇ ДЕМОКРАТІЇ

1.1. Сутність та значення європейських стандартів місцевої демократії

Інтеграція нашої країни в Європу та світ є однією з причин вдосконалення публічних органів в Україні, в тому числі ОМС. Європейська та світова інтеграція – це довготривалий процес, який передбачає масштабні внутрішні трансформації в усіх сферах життя європейських країн, насамперед у структурі національних публічних органів. Впровадження міжнародно-правових стандартів МД потребує нових ефективних механізмів. У час, коли долю країн ЄС визначає саме демократичний розвиток, ретельний аналіз тенденцій і змін у системі організації влади стає обов'язком представників публічної влади. Одним із головних пріоритетів євроінтеграційної політики є досягнення найбільшого сталого економічного зростання, зайнятості та рівня життя як у європейських країнах. Крім того, мінливі соціально-економічні умови сприяють посиленню децентралізації публічної влади в демократичних державах, формуванню та розвитку громадянського суспільства.

Правову основу децентралізації державної влади в Україні формує низка нормативно-правових актів, які є різними за своєю юридичною силою і, відповідно, по-різному впливають на суспільні відносини. Л. Белей наголосила на значущості реформування МС, що є основою створення та розвитку громадянського суспільства. Це обумовлюється тим, що децентралізація публічно-управлінської системи виступає базисом подальшої демократизації відносин у суспільстві, розширення потенціалу розвитку публічного простору в орієнтирі на повноваження територіальних громад як джерела муніципальної влади, яка є автономною по відношенню до державної влади [36, с. 39].

Василенко Л. обґрунтовує думку, що децентралізація відкриває суттєві перспективи для забезпечення спроможності МС самостійно вирішувати питання місцевого значення, зокрема й підвищення ролі громадян, їх впливу на процес прийняття й реалізації рішень щодо забезпечення умов соціально-та економічного розвитку суспільства [38, с. 125].

Тож розвиток інституту МС необхідно досліджувати у нерозривному зв'язку з міжнародно-правовими стандартами МД – міжнародно-правовими нормами, що покликані регламентувати основні форми і методи здійснення МС і приймаються державами в межах міжнародних, міждержавних органів та організацій (Всесвітній союз ОМС, Комітет регіонів, як інституція ЄС).

У Раді Європи функціонують Парламентська Асамблея, Комітет міністрів, Європейська комісія "За демократію через право" тощо. Ці інституції розробляють та приймають нормативно-правові акти, які є обов'язковими для виконання країнами-учасницями (зокрема, хартії, декларації, конвенції, резолюції, рекомендації, що безпосередньо стосуються різних сфер МД й муніципальної діяльності).

Розвиток європейських стандартів МД О. Батанов, М. Баймуратов, В. Погорілко вбачають у розширенні транскордонного співробітництва, застосуванні принципу субсидіарності, участі уповноважених з прав людини (омбудсманів) на місцевому та регіональному рівнях у захисті прав громадян, фінансових ресурсів ОМС, участі громадян у місцевому політичному житті, комунальної власності відповідно до принципів Європейської хартії МС, неурядових організацій в системі місцевої та регіональної демократії, участі громадськості у справах місцевого значення [33].

Імплементація міжнародно-правових стандартів МД в національне законодавство під час реформування МС в Україні спричинена такими чинниками:

1. Розвиток МС зупинився на рівні ТГ після прийняття КУ та відповідних нормативно-правових актів щодо МС, оскільки матеріально-

фінансова база ТГ не могла на належному рівні забезпечити усі повноваження МС.

2. Потреби суспільства постійно розвиваються і зростають, що вимагає вдосконалення системи МС.

3. Незабезпечення МС належного соціально-економічного середовища, необхідного для повноцінної життєдіяльності, всебічного розвитку, самореалізації людини, захисту її прав, надання якісних і доступних публічних послуг.

4. Система територіальної організації влади потребує підвищення ефективності управління суспільним розвитком на відповідній території.

5. Наявність недоліків у адміністративно-територіальному устрої, зокрема: відсутність цілісної території адміністративно-територіальної одиниці базового рівня; перебування ТГ села, селища, міста у складі іншої ТГ або на території іншої адміністративно-територіальної одиниці, ТГ району в місті.

6. Конфліктність відносин між ОМС та місцевими органами виконавчої влади тощо.

Проблема вдосконалення правового регулювання процесів розвитку МД постала в контексті завершального етапу суспільно-політичної модернізації України, реалізації інтеграційних процесів у ЄС, що зумовило потребу оптимізації забезпечення децентралізації публічної влади на місцях.

Міжнародно-правові стандарти МД, як зазначив М. Пухтинський, є базовими для подальшої децентралізації публічної влади та демократизації врядування в Україні [67, с. 50–51]. До основних міжнародно-правових документів, що становлять основу децентралізації МС в Україні, варто зарахувати:

1) Всесвітню декларацію МС від 25.09.1985 р.;

2) Європейську хартію МС від 15.10.1985 р. Від імені України ВРУ у 1996 р. підписала Європейську хартію МС, у якій наголошується на розбудові Європи на засадах демократії та децентралізації влади [46].

Можна виокремити такі принципи децентралізації публічної влади, що задекларовані у цих актах: формування спроможного МС; створення ефективної системи територіальної організації влади в унітарних державах; реалізація правових положень Європейської хартії МС; субсидіарність, повсюдність та фінансова самодостатності МС тощо.

Л. Козлова, К. Герасимюк зауважують, що взаємодія між органами публічної влади з питань прийняття управлінських рішень і стратегії реалізації публічної політики здійснюється не лише між ними, а й з іншими суб'єктами, що зацікавлені в співпраці з ОМС – громадським та приватним сектором [50; 41, с. 18]. Це дає підстави виокремлювати такі суб'єкти децентралізації публічної влади як громадські організації, незалежно від сфери спрямування їхньої діяльності, а також організації, підприємства приватного сектору економіки.

Для України такі суб'єкти децентралізації публічної влади є новими. Згадаємо досвід Республіки Чехія, у чинному законодавстві якої визначені суб'єкти публічної влади, а до компетенції цих суб'єктів у різних обсягах відноситься реалізація завдань і функцій публічного характеру. Такими органами є не лише ОМС, а й професійні та громадські спілки й товариства, комунальні підприємства, адміністративні установи, незалежно від форми власності, освітні та медичні заклади. Але цей перелік суб'єктів не є вичерпним, суб'єктами можуть ставати й інші підприємства, установи, організації, що самостійно урядуються [15, с. 29].

Аналіз міжнародно-правових стандартів МД дає підстави для виокремлення 2 основних моделей децентралізації публічної влади. Перша – регіональна модель, за якої ціннісним критерієм модернізації органів публічної влади є розвиток регіонів, досягнення балансу між інтересами держави та її регіонів. Основне завдання – створення стабільного матеріального, фінансового, кадрового, інформаційного та іншого ресурсного забезпечення реалізації завдань та функцій публічної влади на регіональному рівні. Децентралізація є одним із основних принципів європейської політики,

а регіональна автономія – основоположною ідеєю (принципом) європейської правової доктрини, яка є спільною для всіх європейських країн [40, с. 10].

Механізм регіональної моделі децентралізації публічної влади, на думку М. Пухтинського, ґрунтується на 3 складових:

1) інституційна складова, пов'язана з діяльністю офіційних структур ЄС, Ради Європи, а також міжнародних організацій і фондів, що займаються питаннями регіонального розвитку;

2) фінансова складова, пов'язана з наданням фінансової та грошової допомоги, спрямованої на реалізацію структурних реформ у сфері регіональної та МД та зміцнення громадянського суспільства;

3) організаційна складова, пов'язана із залученням громадськості регіону до реалізації міжнародних проектів і програм [67, с. 50-51].

Водночас практика показує, що стабільний і високий рівень регіонального розвитку не суперечить існуванню та функціонуванню ОМС, а свідчить про їх ефективну взаємодію. У цій моделі децентралізації публічної влади до складу її органів входять органи центрального, регіонального та МС. Особливістю цієї моделі є законодавча та фінансова підтримка центральними органами влади регіональних органів, надання їм розширеного кола повноважень для вирішення питань регіонального значення. При цьому ОМС діють паралельно з регіональними, мають обмежене коло питань для вирішення та їх фінансування.

Особливістю регіональної моделі децентралізації публічної влади є наявність виборних регіональних органів влади з конституційним закріпленням їх статусу, законодавчими повноваженнями та високим ступенем автономії. Регіональна модель децентралізації публічної влади притаманна таким країна, як Фінляндія (26 регіонів), Швеція (4 регіони), Данія (5 регіонів), Італія (20 регіонів, 5 з яких мають особливий автономний статус), Іспанія (17 автономних округів).

Друга модель — муніципальна модель децентралізації публічної влади в унітарних державах. Її суть полягає в передачі від органів державної влади

до ОМС окремих завдань державного значення. Завданням цієї моделі є законодавче визначення сфер компетенції між центральною владою та муніципалітетами. Це дає змогу ОМС вирішувати питання, що належать до їх компетенції, і, відповідно, нести відповідальність за їх виконання. Структура органів державної влади така: центральні органи влади, місцеві органи влади (громади, муніципалітети, адміністрації) та ОМС (регіон-район-громада). Особливістю цієї моделі децентралізації публічної влади є законодавче обмеження можливості держави втручатися в діяльність муніципалітету через центральні органи влади.

М. Корнієнко зазначав, що децентралізація публічної влади в унітарних державах за муніципальною моделлю передбачає створення спеціальних органів влади (місцевих державних адміністрацій, префектур, урядових комісаріатів тощо), які становлять вертикаль виконавчої гілки влади. А за горизонталлю публічна влада формується шляхом передачі частини повноважень виконавчої влади на рівень обраних ТГ ОМС [52, с. 146]. У муніципальній моделі децентралізації публічної влади важливими є ОМС та їхній розвиток за рахунок збільшення їхньої компетенції та фінансових можливостей. Негативним аспектом цієї моделі є ризик виникнення суперечок у відносинах з місцевими органами виконавчої влади, які діють паралельно з ОМС. У зв’язку з цим слід підтримати думку В. Могилевського про те, що відносини між будь-якими органами державної влади повинні будуватися на засадах співпраці та взаємоповаги [59, с. 204]. Муніципальна модель децентралізації публічної влади характерна для таких унітарних держав, як Греція, Ірландія, Люксембург, Португалія, Чехія, Словенія, Болгарія, Румунія, Естонія, Литва, Латвія, Японія, Колумбія тощо.

1.2. Європейські принципи місцевої демократії

Розвиток демократії включає застосування основних принципів публічного управління на всіх рівнях, включаючи місцевий. Кожна адміністративно-територіальна одиниця має свою адміністративну організацію, що характеризується певним розподілом повноважень між місцевою владою та центральним урядом. МС — це мережа зв'язків, які складаються в процесі законного виконання функцій і делегованих населенням повноважень відповідним органам. ОМС знаходяться в постійному контакті з різними представниками місцевої громади, а тому ця взаємодія має спрямовувати спільні зусилля на досягнення спільних цілей. Головною метою реалізації концепції МД є забезпечення соціально-економічного розвитку регіону в інтересах ТГ. Проте цілі МД виходять далеко за межі регіону та сприяють загальному розвитку країни.

МД, як зазначено у звіті Світового банку [7], відіграє важливу роль у боротьбі з бідністю. Той факт, що показники соціально-економічного розвитку України залишаються на низькому рівні, свідчить про необхідність посилення реформ на місцевому рівні та перетворення регіонів на потужні «точки» зростання. Не менш важлива роль МД у вирішенні екологічних проблем. Сотні міст вжили заходів для покращення екологічної стійкості: контроль викидів, землекористування та транспорт, будівельні стандарти, контроль щільності населення, управління твердими відходами та багато інших аспектів розвитку міст, які часто підпадають під юрисдикцію місцевих органів влади.

Змінні вимоги та виклики, драйвери та потреби призводять до трансформації реальних процесів, які вимагають застосування певних адаптованих або доповнених списків принципів. В останні роки інформаційні технології стали важливим фактором та умовою розвитку засобів МД, які дозволяють розширити форми застосування ІКТ для гарантування прав громадян та переходу до «електронної демократії». Враховуючи той факт, що відбувається стрімкий розвиток цифровізації та розширення набору

інструментів цифрової демократії, виникає потреба переглянути ключові принципи публічного управління на місцевому рівні та адаптувати їх відповідно до можливостей і загроз застосування. Розробка та поширення цифрових інструментів у сфері публічного управління, серед іншого, дозволяє подолати перешкоди на шляху розвитку МД. Серед ключових перешкод більшість науковців [21] вказують на орієнтації політичної еліти, яка може декларувати цілі демократизації, але на практиці зберігає інтерес до корупційних дій.

Іншим аспектом протидії ОМС є пряма неповага місцевими адміністраціями до демократії та її принципів [22]. Таким чином, під впливом певних факторів відбуваються певні зміни в тенденціях розвитку локальної демократії, які передбачають розширення форм, методів та інструментів, а отже потребують розуміння принципів управління. У країнах ЄС, незважаючи на деякі відмінності, МД досить поширена і продовжує розвиватися. Це пов'язано з тим, що Європейська хартія МС була прийнята і ратифікована ще в 1985 р. ЄС визнав МС керівним принципом.

Так, досвід Швейцарії досліджено в роботі [19]. Швейцарія має давні традиції прямої демократії на місцевому рівні, коли муніципалітети користуються значною свободою дій і автономією. Однак цей досвід має суттєві обмеження, муніципалітети в Швейцарії дуже малі, і автори відстоюють ідею малих муніципалітетів, оскільки це дозволяє використовувати механізми соціального контролю та особисте знайомство між виборцями та кандидатами.

Нефас С. [21] розглядає досвід Литви та зазначає, що пошук шляхів збільшення участі громадськості в демократичних процесах на рівні МС є одним із ключових питань, оскільки країна була звільнена від тоталітаризму лише в 3 десятиліття тому. Тому ефективне функціонування ОМС є ключовою умовою не лише формального руху України до ЄС, а й реальною основою для системних перетворень суспільства. Доцільно керуватися досвідом провідних країн та основними принципами управління, сформульованими в ЄС, як

основою для спрямування процесів розвитку МД в необхідному євроінтеграційному напрямку.

Необхідно певним чином систематизувати весь комплекс положень, які можна розглядати як принципи, що так чи інакше регулюють розвиток МД, та виділити основні з них. Безпосередньо принципи публічного адміністрування як основи удосконалення механізмів розвитку МД, сформовані на основі Європейської хартії МС, були запропоновані для використання в Україні науковцями Ю. Шаровим та І. Чикаренко [80]. Серед найбільш значущих слід назвати такі принципи: гармонізований керований розвиток, забезпечення високої якості публічних послуг; регулярний зворотний зв'язок з громадою; кластерний підхід до організації територіального співробітництва; постійний розвиток системи управління громадою та безперервний розвиток апарату ОМС.

Куценко Т.Ф. і Пінтелей І.В. [54] здійснили групування європейських стандартів, які стосуються муніципального управління, і запропонували згрупувати їх у 5 груп: міжнародні стандарти у сфері прав людини та їх захисту, стандарти у сфері місцевої та регіональної демократії, європейські стандарти для публічної служби, стандарти Міжнародної організації зі стандартизації, етичні правила (стандарти поведінки). Саме такий комплексний підхід до застосування європейських принципів дозволить здійснити комплекс необхідних реформ.

Основними принципами, які регулюють публічне управління і є спільними для країн Західної Європи, є:

1. Принцип надійності та передбачуваності публічного управління. Він передбачає принцип верховенства права, яке є багатогранним механізмом надійності та передбачуваності. По суті, верховенство права означає, що публічна адміністрація повинна виконувати свої обов’язки відповідно до закону. Публічні органи приймають свої рішення, дотримуючись загальних правил або принципів, які неупереджено застосовуються до всіх, хто входить до їх компетенції.

2. Принцип відкритості та прозорості. Відкритість передбачає, що адміністрація відкрита для зовнішнього контролю, тоді як прозорість передбачає, що при детальному розгляді вона може бути «прозорою» для перевірки та контролю. Відкритість і прозорість також є необхідними інструментами верховенства права, рівності перед усіма, законності та підзвітності.

3. Принцип підзвітності. Кожен адміністративний орган повинен нести відповідальність за свої дії перед іншими адміністративними, законодавчими чи судовими органами. Підзвітність також вимагає, щоб жоден орган не був звільнений від перевірки чи перегляду іншими.

4. Принцип результативності та ефективності. Ефективність – це характерна управлінська цінність, яка полягає в підтримці раціонального співвідношення між використаними ресурсами та досягнутими результатами.

Європейська хартія МС є базовим документом, який регулює розвиток та принципи діяльності ОМС. Європейська хартія [46] вже в преамбулі визначає для країн, які її підписали, обов'язковість таких положень, які можна вважати основними принципами: застосування ідеалів і принципів, які є їх спільним надбанням; ОМС є однією з основних засад будь-якої демократичної системи; наявність ОМС, наділених реальними повноваженнями, може забезпечити ефективне та дружнє до громадян управління.

Серед важливих принципів, яких дотримуються у своїй діяльності ОМС [22], є: прозорість, підзвітність, вирішення спільних місцевих проблем, фінансова та адміністративна незалежність.

Значні можливості для розвитку місцевої демократії в ЄС відкрилися з ухваленням Європейської стратегії інновацій та належного врядування на місцевому рівні, яка була схвалена Комітетом міністрів Ради Європи у 2008 р. Вона визначає 12 принципів належного демократичного врядування: справедливі вибори, зворотний зв’язок, ефективність та результативність, відкритість та прозорість, верховенство права, етична поведінка, компетентність та спроможність, інновації та відкритість до змін, сталий

розвиток та стратегічна орієнтація, раціональне фінансове управління, права людини і соціальна згуртованість, підзвітність. На основі зазначеної стратегії в Україні було розроблено Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства на 2016-2020 роки, яка визначала принципи належного демократичного врядування та конкретизувала їх через чотири стратегічні напрямки реалізації.

Підсумовуючи все вищесказане, окреслимо предметну сферу формування принципів управління для розвитку МД (рис. 1.1).

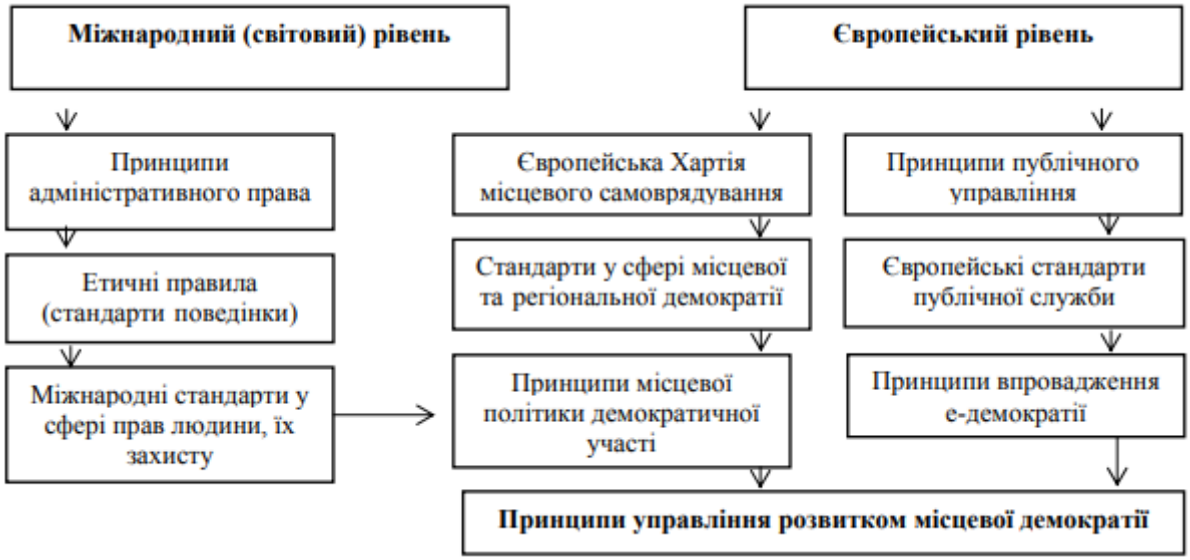

Рис. 1.1. Предметна сфера формування принципів управління розвитком МД

Таким чином, принципи управління розвитком МД формуються на засадах публічного управління та уточнюють сферу їх застосування – систему МС. Але варто розуміти, що ці принципи не можуть бути абсолютними константами. Сьогодні через війну в Україні в Європі формується нова реальність, яка вимагає від української та європейської систем МС гнучкості та оперативності реагування на виклики. Саме тому МС має характеризуватись високою динамікою розвитку, активністю у вирішенні нетипових питань, зокрема, розгортання системи оповіщення населення про

надзвичайні ситуації в регіоні, створення безпечних умов для проживання ВПО, формування систем територіальної оборони тощо.

Основним вектором динамічного розвитку демократії є е-демократія, яка спрямована на використання ІКТ в демократичних процесах, що дозволяє підвищити рівень залучення громадян до публічного життя, забезпечити відкритість процесу прийняття рішень, пришвидшити реагування органів публічної влади на звернення громадян. ІКТ розширюють можливості для цифровізації цілої низки процесів в сфері МД.

Механізми, які використовуються в рамках реалізації е-демократії, включають: електронні політичні кампанії; е-управління громадськими відносинами (ECiRM); е-скарги; е-консультації; е-консульство/посольство; веб-трансляції засідань ОМС; е-дискусії; е-ініціативи; е-журналістика; е-правосуддя; е-законотворення; е-омбудсмен; е-партія; е-петиція; е-політик; е-парламент; е-просторове планування; е-голосування; взаємодія з громадянами на локальному рівні; інструменти інформаційного менеджменту; е-участь у бюджетному процесі; е-менеджмент внутрішньопартійного життя; єдиний урядовий портал; е-демократія соціальних мереж; навігатор виборів.

В Рекомендаціях Ради Європи щодо е-демократії [17] визначено такі її принципи: посилення демократії, доповнення традиційних її процесів, «добре врядування», залучення зацікавлених стейкхолдерів до демократичних процесів тощо.

Україна вже має напрацьований досвід використання інструментів е-демократії, зокрема, щодо: е-звернень, е-петицій, е-обговорень, е-закупівель, е-бюджетів, е-громадських бюджетів (участі). Деякі ТГ самостійно створюють е-сервіси, використовують електронні платформи («Єдина система місцевих петицій» чи «Розумне місто») [47]. В Україні створено вебпортал «Єдина платформа місцевої електронної демократії» (e-DEM), який став єдиним вікном доступу до таких інструментів е-демократії: громадський бюджет, місцеві електронні петиції, відрите місто та консультації з громадськістю.

РОЗДІЛ 2
ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ МІСЦЕВОЇ ДЕМОКРАТІЇ

2.1. Характеристика стандартів місцевої та регіональної демократії ЄС

Належне демократичне врядування передбачає вдосконалення МС на основі спільного зобов’язання уряду, окремих місцевих органів влади та їхніх асоціацій, а також реалізує нормативно-правовий механізм належного врядування відповідно до стандартів місцевої та регіональної демократії ЄС. У цьому контексті ЄС надає великого значення інструментам регуляторної політики. Це зумовлено, насамперед, розвитком міжнародного та національного законодавства, що потребує постійної координації та консультацій, а також оцінки чинної правової бази ЄС щодо її ефективності, послідовності та актуальності з точки зору досягнення цілей стратегічного управління.

Регуляторна політика ЄС реалізується відповідно до правової системи, яка лежить на межі між національним правом держав-членів ЄС і міжнародним правом. Ця система складається з так званих актів первинного, вторинного та третинного права. До актів первинного права належать усі установчі договори ЄС. Норми актів первинного права мають вищу юридичну силу щодо всіх інших норм ЄС, що містяться в актах вторинного права.

Актами вторинного права є акти, які видаються інституціями ЄС, а також усі інші акти, що приймаються на основі установчих договорів. Вторинний акт приймається в разі наявності відповідних повноважень та дотримання бюджетної дисципліни. Вторинні акти можуть мати обов'язковий і необов'язковий характер виконання. До обов’язкових належать такі законодавчі акти: регламенти, директиви і рішення, прийняті на основі первинного права, а також незаконодавчі акти, прийняті відповідно до

повноважень, передбачених у законодавчому акті. До необов'язкових належать рекомендації, повідомлення, висновки тощо.

Акти третинного права не можна точно визначати як джерела європейського права. Так, міжнародні договори між країнами ЄС, спрямовані на регулювання функціонування Співтовариства, були поступово замінені на акти вторинного права.

На сьогодні регуляторна політика ЄС щодо впровадження Стратегії інновацій та доброго врядування, що була презентована Комітетом міністрів Ради Європи 26.03.2008 р., відбувається відповідно до стандартів місцевої та регіональної демократії, яка містить такі документи ЄС:

– CETS 106 – Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між ТГ або властями [11];

– CETS 122 – Європейська хартія МС [10];

– CETS 144 – Конвенція про участь іноземців у громадському житті на місцевому рівні [6];

– CETS 159 – Додатковий протокол до Європейської конвенційної конвенції про прикордонну співпрацю між ТГ чи органами влади [6];

– CETS 169 – Протокол № 2 до Європейської конвенції про транскордонну співпрацю між ТГ чи органами влади щодо міжтериторіального співробітництва [3];

– CETS 206 – Протокол № 3 до Європейської конвенції про транскордонну співпрацю між ТГ чи органами влади щодо єврорегіональних груп співробітництва (ЕКГ) [24];

– CETS 207 – Додатковий протокол до Європейської хартії МС про право брати участь у справах місцевої влади [25].

Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між ТГ або владою [11] покликана заохочувати та сприяти укладанню транскордонних угод між місцевими та регіональними органами влади. Ці угоди можуть охоплювати регіональний розвиток, охорону навколишнього природного середовища, удосконалення публічних послуг тощо, і можуть

включати створення транскордонних асоціацій або консорціумів місцевих органів влади. Щоб дозволити зміни в правовій та конституційній системах держав-членів Ради Європи, Конвенція встановлює типові угоди, що дозволяють місцевим, регіональним та загальнодержавним органам влади планувати таке прикордонне співробітництво, яке найкраще відображатиме їхні потреби.

Відповідно до Конвенції, Сторони зобов'язуються шукати способи усунення перешкод для транскордонного співробітництва та надавати органам, які беруть участь у співробітництві, засоби, якими вони користуватимуться у суто національному контексті. Україна ратифікувала і приєдналась до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між ТГ або властями 21.09.1993 р., яка вступила в дію 22.12.1993 р. Згідно з Конвенцією кожна договірна сторона зобов'язується підтримувати та заохочувати транскордонне співробітництво між ТГ або властями, які знаходяться під її юрисдикцією, та ТГ або властями, які знаходяться під юрисдикцією інших договірних сторін. Враховуючи відповідні конституційні положення кожної сторони, Конвенція спрямована на укладання договорів та досягнення домовленостей, які можуть бути для цього необхідними [45]. У додатку до Конвенції передбачено Типові угоди, статути та договори, а також угоди, статути та договори про основні принципи транскордонного співробітництва між ТГ або органами влади.

Європейська хартія МС [46] зобов'язує сторони використовувати основні правила, що гарантують політичну, адміністративну та фінансову самостійність місцевих органів влади. Хартія визначає, що принцип МС повинен бути визнаний у вітчизняному законодавстві та, де це можливо, у конституції. Місцеві органи влади мають обиратися загальним виборчим правом. ОМС, діючи в межах закону, повинні бути спроможними регулювати громадські справи під власну відповідальність в інтересах місцевого населення. Отже, Хартія допускає, що відповідальність за ТГ повинна нести, переважно, найближчий до населення рівень влади, причому вищий рівень

залучається лише тоді, коли координація чи виконання обов'язків неможливі або менш ефективні на нижчому рівні. З цією метою вона встановлює принципи, що стосуються охорони меж місцевої влади, наявності адекватних адміністративних структур та ресурсів для виконання завдань ОМС, умов, за яких здійснюються обов'язки на місцевому рівні, адміністративного нагляду за діяльністю ОМС, фінансові ресурси ОМС та правовий захист МС.

Принципи МС, що містяться в Хартії, поширюються на всі категорії місцевих органів влади. Кожна Сторона зобов'язується вважати себе зв’язаною щонайменше 20 пунктами Частини I Хартії, принаймні 10 з яких буде обрано з числа «важкого ядра». Європейська хартія МС була підписана Україною 06.11.1996 р. Пізніше 11.09.1997 р. Хартія була ратифікована і набула чинності 01.01.1998 р. Положення, зазначені у Хартії включають [46]:

– конституційну та правову основи МС;

– концепцію МС;

– сферу компетенції МС;

– охорону територіальних кордонів ОМС;

– відповідні адміністративні структури і ресурси для виконання ОМС своїх завдань;

– умови, за яких виконуються повноваження на місцевому рівні;

– адміністративний нагляд за діяльністю ОМС;

– фінансові ресурси ОМС;

– право ОМС на свободу асоціації;

– правовий захист МС.

Конвенція про участь іноземців у громадському житті на місцевому рівні [6] має на меті покращення інтеграції іноземних громадян у життя ТГ. Конвенція поширюється на осіб, які не є громадянами, але законно проживають на території країни. Конвенція передбачає, що сторони зобов'язуються гарантувати іноземним резидентам на тих самих умовах, що й власним громадянам, «класичні права» на свободу виразу своїх поглядів, зборів та асоціацій. Сторони докладуть зусиль для залучення іноземних

громадян до місцевих консультацій з питань життєдіяльності ТГ. Проте, за певних умов, передбачених законом, права на свободу вираження поглядів та зборів можуть бути обмежені.

Конвенція відкриває потенціал для створення на місцевому рівні консультативних органів, обраних іноземними громадянами в місцевій владі. Конвенція також передбачає, що сторони можуть взяти на себе зобов'язання надати кожному іноземному громадянину право голосу на місцевих виборах після 5 років законного проживання в країні перебування та балотуватися на виборах. Сторони повинні інформувати іноземних резидентів про їхні права та обов'язки стосовно місцевого суспільного життя. Сторони Конвенції повинні інформувати Генерального секретаря Ради Європи про події щодо участі іноземних громадян у місцевому суспільному житті. Ця Конвенція не ратифікована Україною, водночас має офіційний переклад и представлена на офіційному сайті ВРУ [51].

Додатковий протокол до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між ТГ або властями [3] має на меті зміцнити Конвенцію, чітко визнаючи право ТГ укладати угоди про транскордонне співробітництво, чинність у внутрішньому законодавстві актів та рішень, прийнятих у рамках угоди про транскордонне співробітництво та юридичну правоздатність будь-якого органу з питань співробітництва, створеного за такою угодою. Україною Додатковий протокол до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між ТГ або властями був підписаний 01.07.2003 р., 04.11.2004 р. ратифікований, а 05.11.2005 р. набув чинності.

Згідно з Додатковим протоколом [43] кожна договірна сторона визнає і поважає право ТГ або властей, що знаходяться під її юрисдикцією, укладати угоди про транскордонне співробітництво з ТГ або властями інших держав у рівноцінних сферах повноважень відповідно до передбачених в їхніх статутах процедур із дотриманням національного законодавства, якщо такі угоди не суперечать міжнародним зобов'язанням сторони. Угода про транскордонне

співробітництво спричиняє обов'язки тільки для ТГ або властей, які її уклали. Рішення, ухвалені спільно в межах угоди про транскордонне співробітництво, виконуються ТГ або властями в межах правової системи їхньої держави. Виконані таким чином рішення розглядаються як такі, що мають таку саму юридичну силу і такі самі правові наслідки, що і заходи, здійснені цими ТГ або властями за їхньою національною правовою системою. Також угода про транскордонне співробітництво, що укладена ТГ або властями, може визначати створення органу транскордонного співробітництва, який може мати правосуб'єктність. З урахуванням завдань, покладених на такий орган, та положень національного законодавства в угоді зазначається, суб'єктом якого права, державного чи приватного, він є в національних правових системах, до яких належать ТГ або власті, що укладають угоду [43].

Протокол № 2 до Європейської конвенції про транскордонну співпрацю між ТГ чи органами влади щодо міжтериторіального співробітництва [24] має на меті зміцнити міжтериторіальне співробітництво між європейськими країнами. Відповідно до цього була зроблена заява Ради Європи на саміті у Відні 1993 р. щодо побудови толерантної та процвітаючої Європи шляхом транскордонного співробітництва. Протокол № 2 доповнює чинну Конвенцію та Протокол, які стосуються відносин між сусідніми ТГ, що мають спільні кордони. Ці два юридичні тексти виявилися дуже вдалими, тому відповідні угоди почали активно укладатись між окремими регіонами.

Протокол № 2 виступає юридичним текстом для висвітлення цих домовленостей. Він визнає право влади укладати такі угоди та встановлює для них правову базу. Україна підписала Протокол № 2 до Європейської конвенції про транскордонну співпрацю між ТГ чи органами влади щодо міжтериторіального співробітництва 03.11.1998 р., а ратифікувала 04.11.2004 р., набуття чинності Протоколу № 2 – 05.02.2005 р., так само як і Додаткового протоколу до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між ТГ або властями.

Протокол № 3 до Європейської конвенції про транскордонне співробітництво між ТГ чи органами влади щодо єврорегіональних груп співробітництва (ЕКГ) [25] (до Мадридської конвенції) передбачає правовий статус, створення та функціонування «Єврорегіональних груп співробітництва», метою створення яких є здійснення прикордонного та міжтериторіального співробітництва для його членів у межах їх компетенції та пріоритетів. Відповідно до Протоколу, Рада Європи може розробити зразки національних законів для сприяння прийняттю Договірними Сторонами відповідного національного законодавства для забезпечення ефективності функціонування «Єврорегіональних груп співробітництва». 07.11.2011 р. Україна підписала Протокол № 3 до Європейської конвенції про транскордонну співпрацю між ТГ чи органами влади щодо єврорегіональних груп співробітництва (ЕГС), а 20.08.2012 р. ратифікувала цей документ, який набув чинності 01.03.2013 р.

Відповідно до положень Протоколу № 3 ТГ або власті й інші органи можуть утворювати орган транскордонного співробітництва у формі «об'єднання єврорегіонального співробітництва» (ОЄС) на території держав-членів Ради Європи, які є стороною Протоколу № 3. Метою ОЄС є заохочення, сприяння та розвиток в інтересах населення транскордонного та міжтериторіального співробітництва між його членами у сферах спільної компетенції та відповідно до положень, установлених згідно з національним законодавством відповідних держав.

Додатковий протокол до Європейської хартії МС про право брати участь у справах місцевої влади [2] додає хартії новий вимір, надаючи міжнародно-правове гарантування права бути учасником у справах місцевої влади. Право на участь у справах місцевої влади значить право здійснювати вплив на процес реалізації функцій та повноважень місцевої влади. Сторони цього протоколу зобов'язані вживати усіх засобів сприяння здійсненню та реалізації цього права. Протокол також вимагає вжиття засобів, які необхідні для забезпечення етичності, прозорості здійснення повноважень та притягнення до

відповідальності місцевих органів влади. Україною Додатковий протокол до Європейської хартії МС про право брати участь у справах місцевої влади підписаний 20.10.2011 р., ратифікований 16.12.2014 р., набув чинності 01.04.2015 р.

Згідно з положеннями Додаткового протоколу [44] держави-сторони повинні забезпечувати усім право участі у місцевих справах, яке означає можливість вживати заходів для визначення або впливу на здійснення прав та обов'язків місцевого органу влади. Законодавство повинно передбачати засоби, що сприяють здійсненню цього права, не здійснюючи при цьому дискримінації будь-якої особи чи групи. Кожна сторона повинна визнати в законодавстві право громадян брати участь як виборців або кандидатів на виборах до органів ТГ, у якій вони проживають.

2.2. Принципи доброго врядування за стандартами місцевої та регіональної демократії ЄС

Будь-які формальні вимоги, умови чи обмеження стосовно реалізації права участі у справах ОМС повинні бути встановлені законодавством і відповідати міжнародно-правовим зобов'язанням сторони. Законодавство повинно передбачати такі формальні вимоги, умови та обмеження, які є необхідними для забезпечення того, що здійснення права участі не загрожує чесності й прозорості здійснення повноважень та обов'язків ОМС. Будь-які інші формальні вимоги, умови чи обмеження повинні бути необхідними для функціонування МД, для підтримання безпеки в демократичному суспільстві або для виконання стороною вимог своїх міжнародно-правових зобов'язань. Також Стандарти місцевої та регіональної демократії, що передбачені Стратегією інновацій та доброго врядування щодо впровадження доброго врядування в систему національного, регіонального та місцевого управління ЄС включають Керівні принципи демократії участі, зокрема «Настанови щодо

участі громадян у прийнятті політичних рішень» (Прийняті Комітетом Міністрів 27.09.2017 р. на 1295-му засіданні заступників міністрів) [14]. Їхньою метою є посилення та спрощення участі окремих громадян, інституцій громадянського суспільства у прийнятті політичних рішень на місцевому рівні.

Згідно з положеннями зазначених Настанов щодо участі громадян у прийнятті політичних рішень передбачено:

1) умови участі: - участь передбачає чесний та щирий обмін думками всіх учасників з метою забезпечення ефективного врахування думок громадянського суспільства органами публічної влади, які мають повноваження приймати рішення. Отже, умови для ефективної участі громадян включають: повагу до прав людини та основних свобод, верховенство права, дотримання основних демократичних принципів, політичну відданість, чіткі процедури, спільний простір для діалогу та загальні хороші умови для життєво важливого, плюралістичного та сталого громадянського суспільства; створення та підтримку сприятливого середовища державами-членами, включаючи рамки політики, законодавчу базу і практичну базу, яка гарантує громадянам, неурядовим організаціям і громадянському суспільству широкі ефективні права на свободу асоціації, свободу зібрання, свобода слова та свобода інформації; визнання, захист і підтримку ролі громадянського суспільства в плюралістичній демократії, його функцій у відстоюванні та моніторингу суспільних справ та його внеску у створення різноманітного та енергійного суспільства;

2) принципи: - громадянська участь має заохочуватися та підтримуватися такими принципами, які застосовуються до всіх суб’єктів громадянської участі у прийнятті політичних рішень: взаємоповага всіх суб'єктів як основа чесної взаємодії та взаємної довіри; поважати незалежність неурядових організацій незалежно від того, чи збігається їх думка з думкою органів державної влади чи ні; повага до позиції органів державної влади, відповідальних за прийняття рішень; відкритість, прозорість та

відповідальність; чуйність, усі суб'єкти забезпечують відповідний зворотний зв'язок; недискримінація та інклюзивність, щоб всі голоси були почуті та враховані, включно з найменш привілейованими та найбільш уразливими групами; гендерна рівність і рівна участь усіх груп, у тому числі тих, що мають особливі інтереси та потреби, таких як молодь, люди похилого віку, особи з обмеженими можливостями чи меншини; доступність з використанням зрозумілої мови та відповідних засобів участі, офлайн або онлайн і на будь-якому пристрої;

3) основи участі громадян у прийнятті політичних рішень:

- громадянська участь має прагнути забезпечити, збирати та направляти погляди окремих осіб безпосередньо або через громадські організації та/або представників громадянського суспільства, забезпечуючи значущий обмін інформацією та думками, які інформують процес прийняття рішень з метою задоволення суспільних потреб;

– участь громадян має бути гарантована відповідними, структурованими та прозорими засобами, включаючи, де це доречно, законодавчі чи нормативні заходи, які можуть включати положення щодо розгляду апеляцій або компенсації за невиконання. Будь-які обмеження щодо участі мають бути чітко визначені в рамках цієї системи та відповідно до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод і відповідного прецедентного права Європейського суду з прав людини;

- різні етапи процесу прийняття рішень, що здійснюються органом публічної влади, який має необхідні повноваження, мають бути відкритими для участі громадян;

- інформація має бути легкодоступною, прозорою та відкритою для громадськості, за винятком випадків, коли вона є конфіденційною з причин, чітко визначених законом, або обмежена з причин захисту даних відповідно до конвенцій Ради Європи та інших міжнародних зобов’язань;

- органи публічної влади повинні планувати та керувати участю громадян і чітко визначати цілі, учасників, процес і графік, а також методи, що використовуються;

- органи публічної влади повинні надавати актуальну, вичерпну інформацію про процес прийняття рішень та процедури участі;

- органи публічної влади повинні прагнути уникати надмірного навантаження на людей, громадські організації та громадянське суспільство в цілому під час участі громадян і можуть вживати відповідних заходів для сприяння участі;

- якщо органи публічної влади надають певну підтримку окремим особам, неурядовим організаціям та громадянському суспільству в процесі участі громадян, то це має здійснюватися таким чином, щоб уникнути будь-якого впливу на результати участі;

- у разі потреби утворювати чи розвивати координаційні органи, які створюватимуть та керуватимуть процесами участі у громадській діяльності, за умови чіткого визначення, підкреслення та підтримки їх ролі;

- органи публічної влади та громадські організації можуть забажати укласти рамкові угоди про співпрацю з метою підтримки участі громадян;

- визначений графік повинен забезпечувати, за винятком виняткових і чітко визначених обставин, достатню можливість для належної підготовки та подання конструктивних пропозицій. Подібним чином звернення до обмежених процедур та/або процедур, що включають обмежену кількість суб'єктів, має використовуватися лише за виняткових обставин і з наведення причин;

- ступінь і спосіб участі громадян повинні бути пропорційними проблемі, про яку йдеться. Органи публічної влади вимагають якнайширшого спектру внесків, включаючи маргіналізовані, знедолені та вразливі групи людей;

- органи публічної влади не повинні приймати остаточне рішення до завершення розпочатого процесу участі громадян, якщо цього не вимагають виняткові обставини та вони мають чітке обґрунтування;

4) види громадянської участі:

а) надання інформації:

- на всіх етапах прийняття рішень уся відповідна інформація має бути представлена чіткою та зрозумілою мовою та у відповідному та доступному форматі, без зайвих адміністративних перешкод і безкоштовно, відповідно до принципів відкритих даних;

– органи публічної влади повинні забезпечити максимально широкий доступ до ключових документів та інформації як офлайн, так і онлайн без обмежень щодо аналізу та повторного використання такої інформації;

б) консультації:

- консультації дозволяють органам публічної влади в рамках офіційної процедури збирати думки людей, інституцій громадянського суспільства щодо певної політики чи теми;

- консультації можуть проводитися з використанням різних засобів та інструментів, таких як зустрічі, публічні обговорення, фокус-групи, опитування, анкети та цифрові інструменти;

- публічні органи повинні надавати відкритий відгук про результати консультацій, особливо інформацію, яка є основою для остаточних рішень;

в) діалог – структурований, довготривалий та орієнтований на результат процес, який базується на взаємній зацікавленості в обміні думками між органами публічної влади, особами, громадськими організаціями та громадянським суспільством загалом; органи влади, громадські організації та громадянське суспільство можуть розглядати створення різноманітних платформ як постійного простору для діалогу та участі. Такі платформи можуть включати регулярні громадські слухання, громадські форуми, консультативні ради чи подібні структури;

г) активна участь:

- стосується можливостей громадян брати участь у процесах прийняття рішень, які публічні органи надають окремим особам, неурядовим організаціям та громадянському суспільству загалом, які виходять за рамки надання інформації, консультацій чи діалогу. Вона може включати робочі групи чи комітети для спільної розробки документів, а також політик і законів, які в кінцевому підсумку потребують рішення відповідного публічного органу;

- коли існують спільні робочі групи чи комітети, органи публічної влади повинні прийняти прозорі критерії та процедури представництва людей, неурядових організацій і громадянського суспільства в цілому;

– на різних етапах процесу прийняття рішень можуть бути доречними різні види партнерства за участю органів публічної влади, неурядових організацій та представників громадянського суспільства, які можуть включати партнерства, пов’язані з виконанням рішень;

5) заходи щодо реалізації:

- для участі громадян держави-члени повинні максимально використати ці настанови та забезпечити їх розповсюдження, щоб публічні органи могли вжити заходів для підвищення обізнаності та широкого розповсюдження настанов, де це необхідно, своєю національною мовою. Це може включати зручні посібники, брошури та інші офлайн- та онлайн-інструменти, навчання публічних службовців і супутні навчальні заходи для членів громадянського суспільства;

– якщо це необхідно, держави-члени повинні прийняти або адаптувати всі правила та заходи, щоб публічні органи могли використовувати ці настанови;

– держави-члени можуть запрошувати інституції громадянського суспільства шляхом поширення інформації про можливості участі щодо сприяння вступу широких верств громадянського суспільства [28]:

• щодо демократії участі такі Рекомендація Комітету Міністрів державам-членам:

- щодо участі громадян у місцевому суспільному житті (від 21.03.2018 р.);

- щодо оцінки, аудиту та моніторингу політики участі та участі на місцевому та регіональному рівні (від 11.03.2009 р.);

- щодо участі молоді в місцевому та регіональному житті (від 17.11.2004 р.);

• щодо інституційного потенціалу такі Рекомендації Комітету Міністрів державам-членам:

- щодо нагляду за діяльністю місцевих органів влади (від 04.04.2019 р.);

- щодо розбудови потенціалу на місцевому та регіональному рівні (від 10.10.2007 р.);

- щодо місцевих та регіональних державних послуг (від 31.01.2007 р.);

- щодо процесів реформування меж та/або структури місцевих та регіональних органів влади (від 20.10.2004 р.);

- щодо нагляду за діяльністю місцевих органів влади (від 18.09.1998 р.);

• щодо місцевих фінансів Рекомендації Комітету Міністрів державам-членам:

- щодо фінансування органами вищого рівня нових компетенцій для місцевих органів влади (від 12.10.2011 р.);

- щодо фінансових ресурсів місцевих та регіональних органів влади (від 19.01.2005 р.);

- щодо фінансового та бюджетного управління на місцевому та регіональному рівнях (від 08.01.2004 р.);

- щодо місцевого оподаткування, фінансового вирівнювання та дотацій місцевим органам влади (від 06.09.2000 р.);

• щодо територіального та прикордонного співробітництва Рекомендації Комітету Міністрів державам-членам:

- щодо укладення угод про транскордонну співпрацю в Південно-Східній Європі (від 31.01.2007 р.);
- щодо передового досвіду та зменшення перешкод на шляху транскордонного та міжтериторіального співробітництва між ТГ чи органами влади (від 19.01.2005 р.);
- щодо послуг, що перебувають у сусідніх містах у неблагополучних міських районах (від 13.02.2003 р.).

РОЗДІЛ 3
НАПРЯМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ МІСЦЕВОЇ ДЕМОКРАТІЇ ДЛЯ РОЗВИТКУ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

3.1. Вплив європейських норм на підвищення рівня участі громадян України в місцевому самоврядуванні

Під соціальним проявом ідей МД (партиципаторної демократії) на рівні ТГ розуміється участь їх членів у вирішенні питань місцевого значення, а також реальний вплив на прийняття державно-управлінських рішень. Якщо на державному рівні участь характеризується залученням широких верств населення з метою тиску на владу, то механізм участі розглядається як сукупність методів активної участі якомога ширшого кола громадян у політичних процесах. На місцевому рівні демократія участі передбачає наявність таких механізмів, за допомогою яких громадяни через щоденну роботу ОМС мають можливість впливати на поточний процес прийняття рішень.

Незважаючи на позитивні риси партиципаторної демократії, яка поєднує в собі взаємопов’язані механізми представницької та прямої демократії через громадянське самоврядування, згідно з якими активні громадяни керують безпосередньо для вирішення головних для них питань, що має включати участь громадян та враховуючи їхні інтереси, розвиток громадянського суспільства, а також розподіл відповідальності за розвиток громади між ОМС, ці інструменти можуть відігравати й негативну роль, ускладнюючи прийняття рішень.

Таким чином, з метою уточнення та усунення прогалин у чинному муніципальному законодавстві актуалізується питання щодо перегляду нормативно-правових актів у сфері МС. Цей трансформаційний для вітчизняного МС період розвиток муніципальної демократії участі пов’язаний

із систематизацією законодавства про МС шляхом кодифікації, де один із пріоритетних розділів має бути присвячений муніципальній демократії, її принципам, формам та процедурам.

За цих умов належна легітимізація партиципаторного механізму місцевої муніципальної демократії має передбачати загальне закріплення комплексу форм і методів реалізації принципів народного врядування через систему заходів взаємодії місцевих органів публічної влади та ТГ при вирішенні питань місцевого значення. Як бачимо, у концепції демократії участі на рівні МС складовими факторами системи є:

- зразкові принципи (широке спілкування громадян з ОМС, безпосередня участь членів ТГ у прийнятті державно-управлінських рішень);

- керівні ідеї (належне демократичне врядування, взаємна повага учасників у відносинах участі, відкритість, прозорість, підзвітність, ефективність, недискримінація та інклюзивність, рівність, доступність тощо);

- загальна характеристика (партнерські відносини між ОМС та ТГ, поєднання елементів представницької та прямої демократії, моніторинг і контроль за діями ОМС, пряме залучення громадян до вирішення суспільних справ місцевого значення, розуміння громадянами відповідальності за власні дії щодо вирішення суспільних справ та їх результатів;

- функціональне призначення (надання інформації, консультація, діалог, активна участь);

- нормативне закріплення (у вітчизняних, міжнародних та європейських актах щодо різних аспектів демократичної участі громадськості у вирішенні питань місцевого значення).

В публічному управлінні європейських країн партисипативний механізм формувався тривалий час, переростаючи у складну систему взаємодії та співпраці місцевої влади з ТГ через інструменти концепції прозорої муніципальної діяльності. Цей процес був природно пов’язаний із розвитком системи демократичного публічного управління та розбудовою активного громадянського суспільства, що дало змогу досягти стійких традицій взаємодії

влади та громади, заснованих на обопільному прагненні сторін до якнайкращого та ефективнішого вирішення питань місцевого значення.

Партиципаторна орієнтація МС в європейських країнах ґрунтується на низці правових актів щодо участі громадян у місцевому адміністративному житті, публічних дебатах і консультаціях, а також розширення прав і можливостей громадян. Загальною позитивною тенденцією є те, що європейські акти щодо участі громадськості в процесах прийняття рішень постійно оновлюються, враховуючи еволюцію соціально-політичних, соціально-економічних та інших умов, сприяючи трансформації моделей участі членів місцевих органів влади, суспільства в процесі прийняття рішень місцевої публічної адміністрації в напрямі її демократизації, а також розвитку нових механізмів побудови діалогу та корпоративних форм співпраці між органами публічної влади та громадянами.

Нові документи, як правило, містять узагальнення попередніх актів, водночас включають додаткові сучасні принципи та заходи реалізації, оновлені методики, які можуть бути використані при реалізації форм партиципаторної демократичної участі, відповідно до циклічності різних етапів розвиток демократичних інститутів у країнах ЄС. Конкретні відповідні інструменти встановлені окремими країнами ЄС для стимулювання ініціатив щодо реалізації права громадян на МС, відрізняються залежно від рівня участі, а їх закріплення в нормативно-правових актах виступає гарантією створення сприятливого середовища для функціонування ОМС, ТГ та активізації її членів у реалізації права на МС. У числі таки європейських документів відзначимо:

- Додатковий протокол до Європейської хартії МС про право участі у справах місцевого органу влади від 16.11.2009 р., який набрав чинності 01.03.2013 р. (підписаний Україною 20.10.2011 р., але не ратифікований), присвячений особливостям реалізації права кожного вживати заходів для визначення або впливу на здійснення функцій та повноважень ОМС [44];

- Нафпліонську декларацію «Сприяння територіальній демократії в просторовому плануванні» CM(2014), прийняту на 16-й сесії Конференції міністрів Ради Європи, відповідальних за просторове планування (CEMAT) (Нафпліон, Греція, 17.06.2014 р.), згідно із якою участь населення дає можливість сформувати колективне уявлення щодо напрямів та перспектив розвитку ТГ та посилити почуття причетності громадян до розбудови майбутнього громади [20];

- Керівні принципи щодо громадської участі у процесі прийняття політичних рішень CM(2017)83-final, прийняті Комітетом міністрів 27.09.2017 р. на 1295-му засіданні заступників міністрів, метою яких є посилення та підтримка участі окремих громадян, інституцій громадянського суспільства в прийнятті політичних рішень [48];

- Огляд стандартів та практик у країнах-членах Ради Європи «Участь громадськості в процесі прийняття рішень» (м. Страсбург, травень 2016 р.), підготовлений Європейським центром некомерційного права для Європейської комісії з питань демократії та публічного управління з метою підготовки рекомендацій щодо участі громадянського суспільства у прийнятті політичних рішень, окреслюючи стандарти та засади участі, через посилання на важливі документи, ухвалені органами ООН, а також міжнародні конвенції та документи, затверджені Радою Європи, ЄС та ОБСЄ [78];

- Рекомендацію Комітету міністрів Ради Європи CM/Rec(2018)4 щодо участі громадян у місцевому публічному житті, прийняту Комітетом міністрів 28.11.2018 р. на 1330-му засіданні заступників міністрів з метою оновлення Рекомендації (2001)19 [26].

Так, серед важливих новацій Рекомендації CM/Rec (2018)4 Комітету міністрів державам-членам щодо участі громадян у місцевому житті відзначимо формулювання в ній визначення поняття місцевого публічного життя, як усіх проблем, послуг та рішень, управління справами, що відносяться до місцевої громади або стосуються її, а також терміну «громадянин», що застосовується щодо реалізації партисипативної участі

громадян у прийнятті рішень місцевого значення, означаючи будь-яку особу (включаючи, у відповідних випадках, іноземців, визначення яких надано у ст. 2 Конвенції про участь іноземців у публічному житті на місцевому рівні від 05.02.1992 р.), яка належить до ТГ. Одночасно передбачено, що належність до ТГ передбачає наявність стійкого зв'язку між особою і цією ТГ [26]. Крім цього, в Рекомендації CM/Rec (2018)4 багато уваги присвячено конкретизації засобів, які заохочуватимуть участь населення в місцевому публічному житті, зокрема:

- загальні засоби (просвіта громадян, розробка кодексів поведінки обраних представників до ОМС, відкритість для громадськості засідань ОМС, комітетів тощо);

- пов'язані з участю у місцевих виборах та системі представницької демократії (проведення інформаційних кампаній з метою роз'яснення процедури голосування, впровадження нових технологій голосування, здійснення інновацій у виборчих заходах);

- заохочення участі населення до процесів прийняття рішень на рівні МС (використання більшої кількості дорадчих заходів для прийняття рішень через обмін інформацією й думками у ході громадських зборів, громадських комісій, форумів, фокус-груп, громадських колегій чи комітетів, круглих столів, опитувань громадської думки; запровадження або удосконалення правового регулювання петицій, звернень, пропозицій та скарг громадян до ОМС, процедур референдуму);

- удосконалення засобів впливу органів самоорганізації населення на рішення щодо інвестицій, надання послуг, а також залучення їх до управління місцевими об'єктами через форуми, бюджети участі або волонтерські групи;

- заохочення окремих категорій громадян, яким через різні причини важко брати участь в місцевому житті – жінок, дітей, молоді, осіб похилого віку, осіб з інвалідністю, іноземців (впровадження обов'язкової чи рекомендованої системи квот щодо мінімальної кількості кандидатів однієї

статі, які можуть бути внесені до виборчого списку, та/або квоти місць, передбачених для жінок у ОМС);

- сприяння на місцевому рівні створенню дитячих чи молодіжних рад, а також допомога молодим людям у самостійному створенні та втіленні проєктів; залучення людей старшого віку та осіб із інвалідністю до публічно-управлінського життя через консультативні ради.

В більшості актів, прийнятих останнім часом європейськими інституціями, зосереджується увага на вагомості розширення перспектив участі населення в місцевому житті, що вимагає суттєвих зусиль щодо підвищенні культури спільної участі, розвитку основ, закладених в раніше прийнятих документах. Наприклад, в Керівних принципах щодо громадської участі у процесі прийняття політичних рішень від 27.09.2017 р. за базис участі населення у процесі прийняття рішень взято форми, які закріплені у Кодексі кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень, ухваленому Конференцією міжнародних неурядових організацій Ради Європи 01.10.2009 р. (інформування, консультування, діалог і активна участь) [48]. Цей документ визначає послідовність етапів участі залежно від їх інтенсивності – від надання інформації (низький рівень) до консультацій, потім до діалогу та партнерства (високий рівень), що можуть використовуватися на будь-якому етапі прийняття рішень [49].

Водночас в Огляді стандартів та практик у країнах-членах Ради Європи «Участь громадськості в процесі прийняття рішень» ці 4 рівні трансформовано в 3 (доступ до інформації, консультації, активна участь – партнерство), а діалог визначається у якості загального виміру участі та залучення, як основна активна форма співпраці, що підкреслює всі рівні та є передумовою партнерських відносин.

Під впливом європейських документів щодо партиципаторної демократії в Україні необхідно виокремити 3 послідовні рівні участі громадян у прийнятті рішень МС залежно від певного типу відносин, ступеня участі членів ТГ та інтенсивність процесу:

– низький (базовий інформаційний) рівень, форми якого закріплені законодавством, тому відповідні приписи щодо їх використання є обов'язковими (періодичне інформування, передбачене законом органами та посадовими особами МС не рідше 2 разів на рік про соціально-економічний та культурний розвиток, місцевий бюджет, виконання інших питань місцевого значення, звітування перед ТГ про свою діяльність, звернення громадян, електронні петиції, доступ до публічної інформації тощо);

– середній (консультації з громадськістю), регламентація форм якого передбачена законами чи локальними актами, а регулювання, відповідно, пов'язане з імперативними чи диспозитивними нормами права залежно від виду участі (місцеві референдуми, загальні збори громадян за місцем проживання, громадські слухання, створення на місцях громадсько-консультативних рад та інших дорадчих органів при місцевих радах, громадські журі, міські форуми, використання інструментів консультування населення, закріплених статутом ТГ, зокрема: участь у роботі ОМС);

– високий (партнерський діалог) рівень, форми якого обов'язково регулюються на місцевому рівні в статутних документах ТГ та окремих місцевих положеннях (місцеві ініціативи, управління через інститути самоорганізації населення, спільні проєкти місцевого розвитку та їх реалізація, участь громадян у процесі планування та партиципаторного бюджетування тощо).

3.2. Майбутнє реалізації європейських стандартів місцевої демократії в Україні

Система взаємовідносин ОМС з органами державної влади пов'язана з деконцентрацією і децентралізацією. На ефективність функціонування системи місцевого управління впливають співвідношення децентралізації та деконцентрації влади, владних функцій і компетенції, їх розподіл за

функціональним і галузевим принципами. Європейський досвід організації МС свідчить, що децентралізація необхідна для більш рівномірного економічного зростання та розподілу доходів. ОМС мають реалізовувати власні проєкти, а для цього потрібна своя база, здатність прозорими методами захистити частку в загальнодержавних податках, певна анатомія використання частини зібраних податків. У цьому контексті варто зазначити, що в сучасному світі набувають поширення багаторівневі системи публічного управління.

Визначенням співвідношення між рівнями влади в будь-якій державі є питання розподілу повноважень, відповідальності та системи гарантій їх діяльності. Сьогодні формування компетенції кожного рівня управління базується на засадах ефективного виконання окремих функцій і завдань на відповідному рівні, а також координації діяльності державного управління з МС.

Прискорення розвитку самоврядування в Європі відбулося після закінчення Другої світової війни. Проте лише в останні десятиліття, на тлі процесу загальноєвропейської інтеграції в усіх державах ЄС, спостерігається тенденція до зростання його значення. Як федеративні, так і унітарні держави все активніше використовують ОМС в процесі управління значною частиною суспільних справ. До речі, під час створення ЄС в його установчих документах для всієї Об’єднаної Європи було записано, що ТГ мають право на власні достатні ресурси, без яких жодна держава не може сподіватися на сталий поступальний розвиток економіки. Хартія МС наголошує на тому, що ТГ повинні мати можливість вільно розпоряджатися такими ресурсами під час здійснення своїх повноважень. Тому узгоджена державна політика різних країн ЄС зумовлена запровадженням нового принципу інституційної організації держави і суспільства – принципу субсидіарності. Останній базується на функціонуванні державних і самоврядних інститутів ЄС.

Незважаючи на тенденцію до стандартизації та уніфікації законодавства різних європейських країн, а також систем публічної влади та управління в кожній з них, сьогодні у світі існує декілька основних типів систем МС. Ці

системи суттєво відрізняються одна від одної за принципами формування ОМС, характером взаємовідносин між ОМС та державними органами, представництвом у системі МС, формами взаємодії органів виконавчої влади, використання форм прямої (партисипативної) муніципальної демократії тощо.

Враховуючи, що Україна більш тяжіє до романо-германської правової системи, вважаємо за доцільне вивчити досвід організації МС в країнах континентального права. У багатьох країнах світу (континентальна Європа, франкомовна Африка та ін.) набула поширення континентальна (французька) система місцевого управління, заснована на поєднанні державного управління та МС. Особливість цієї системи безпосередньо пов'язана із специфікою історії розвитку Франції, в якій основну підтримку королівської влади забезпечували повноважні представники монархії на цій території [63, с. 64].

Відповідно до чинної Конституції Франції 1958 р. система МС в цій країні складається з 5-ти рівнів (знизу догори): комуна, кантон, округ, департамент і регіон, а також колективи із особливим статусом. До її складу (після проведення територіальної реформи у 2016 р.) входять 13 регіонів і 5 так званих заморських регіонів, що розташовані за межами континентальної Франції, але мають політичній статус, подібний до звичайної метрополії, а також 4 регіони sui generis (станом на 2019 р.). До їх складу входять 93 департаменти та відповідно 2 заморські департаменти. Територіальними самоврядними колективами Франції, які мають виборні ОМС, є регіони, департаменти та комуни. Париж має одночасно статус комуни та департаменту. Найнижчою ланкою є муніципалітети (комуни) (їх 34 967), така велика кількість яких пояснюється особливостями історичного розвитку цієї держави, її багатонаціональністю.

Комуни суттєво відрізняються, але кожна комуна має право обирати мера та муніципальну раду, які мають однаковий обсяг повноважень незалежно від її кількісних / територіальних особливостей. З 1982 р. комунам наданий спеціальний статус і можливість поділу на муніципальні райони, якими є Париж, Ліон і Марсель.

Відповідно до Закону «Про децентралізацію» від 02.03.1982 р. регіональні органи не мають законодавчих повноважень, але можуть стягувати податки на власній території, частина їх бюджету покривається за рахунок дотацій і субвенцій із державного бюджету. До компетенції регіональних органів входять сфери освіти, транспорту та інвестицій. Департаменти, у свою чергу, можуть поділятися на райони та кантони. Управління департаментами здійснюється через виборні генеральні ради та їхніх виборних керівників. До їх компетентної сфери входить розвиток муніципальної інфраструктури. Нагляд із боку держави здійснюється через префекта, який репрезентує інтереси держави [75].

Як бачимо, крім очевидних відмінностей у адміністративно-територіальному устрою держави, особливостей організації органів державної влади, взаємовідносин останніх із ОМС, корисними та такими, що можуть бути використані в Україні є результати нещодавно проведеної реформи адміністративно-територіального устрою у Франції, а також поглиблення децентралізації влади, у т. ч. з урахуванням того, що вплив державної влади на МС у історично надмірно централізованій державі було суттєво послаблено за рахунок перегляду і звуження функцій префекта на користь МС.

Підсумовуючи, можна констатувати, що сьогодні для України є важливим розширення прав ТГ, районів, областей, запровадження та поширення принципу децентралізації влади на місцевому рівні, що супроводжується чітким розподілом компетенції між державними та самоврядними органами влади адміністративно-територіальних одиниць. Крім того, держава має залишити за собою політичні функції та надати населеним пунктам контроль над економічною, соціальною, культурною та іншими сферами. Адже лише за кілька років Франція з країни з високим рівнем централізації влади перетворилася на країну з такою розвиненою системою МС.

Наступним важливим аспектом децентралізації державної влади та реформи МС є фінансування, особливо розширення фінансової самостійності

ОМС. Це означає, що важливо визначити джерела доходів окремо на рівні МС, визначити ради єдиними суб'єктами розпорядження місцевими бюджетами, не делегуючи повноваження у цій сфері місцевим органам державної влади. Загалом можна стверджувати, що подальший розвиток України має бути спрямований на розбудову правової, демократичної держави та громадянського суспільства, підвищення значення та ролі МС.

У рамках оптимізації моделей МС в Європі останнім часом поширюється розумне регулювання, тобто розумне управління, яке спрямоване на зменшення бюрократії та адміністративного навантаження на громадян. Європейські міста, які запровадили таку інноваційну практику, відомі тим, що інвестують не лише в традиційні сфери, такі як транспорт, комунікаційна інфраструктура та IT, а й у людський та соціальний капітал.

Також пріоритетними напрямками такого стартапного регулювання є раціональне використання природних ресурсів та залучення громадян до розвитку управління територіями. Результатом впровадження таких інноваційних практик у різні сфери МС є сталий економічний розвиток та високий рівень життя таких міст. Такий підхід відповідає потребам громадян, які шукають вирішення економічних, соціальних та інфраструктурних проблем, тим самим стимулюючи розвиток МС.

Перетворення, що відбуваються в європейських країнах, здійснюються в різних напрямках, включаючи системно-структурні, функціональні, процедурно-організаційні та фінансові реформи. Найважливішим питанням є реформа фінансового забезпечення МС. На шляху євроінтеграції України в рамках фінансової реформи ОМС необхідно забезпечити їх проведення за такими напрямками:

1) залишок коштів;

2) підвищення фінансової незалежності ОМС та зміна механізму державної підтримки;

3) перехід від системи «управління витратами» до системи «управління результатами».

4) забезпечення доступу до кредитного ринку.

Збалансованість фінансових ресурсів у європейських країнах забезпечується через владні структури, які реалізують механізми матеріального та фінансового забезпечення МС, трансфертну політику. Напрями економічного розвитку також визначаються на основі соціальної справедливості.

У процесі досягнення збалансованості однією з проблем, що потребує вирішення, є обмеженість ресурсів на тлі зростання потреб у публічних послугах. Це зумовлює необхідність кардинальних змін у фінансовій системі країни.

Останнім часом помітною тенденцією є поступове зближення приватних і державних методів управління фінансами. Такі зміни зумовлені насамперед постійно зростаючим навантаженням на державний та місцеві бюджети, що призводить до комплексу проблем практично в усіх сферах життєдіяльності ТГ. Це призвело до необхідності створення нової, більш ефективної та розумної системи управління державними фінансами в більшості європейських країн. Тому питання матеріально-фінансового забезпечення МС закріплені в конституціях різних країн Європи.

Так, 28.03.2003 р. до Конституції Французької Республіки були внесені зміни ст. 72-2, яка присвячена формуванню фінансової бази МС. Зокрема, слід звернути увагу на встановлення пропорційного режиму оподаткування, який має на меті сприяти рівності між ТГ. Також цією статтею встановлюються вимоги достатності фінансових ресурсів, що перебувають у віданні територіальних колективів. Це означає, що будь-яке надання або розширення повноважень, яке призводить до збільшення витрат територіальних колективів, повинно супроводжуватися виділенням ресурсів, визначених законом. Надалі така практика не виправдала себе і було вирішено перейти від прямих компенсацій до субсидій, що дозволило зменшити податкову незалежність ОМС.

Це питання також передбачено Конституцією Республіки Польща (ст. 167). Таким чином, ОМС гарантується частка державних доходів відповідно до покладених на них завдань. Зміни завдань і компетенції ОМС відбуваються одночасно з відповідними змінами в розподілі публічних ресурсів. Це питання також передбачено Конституцією Королівства Іспанії (ст. 142) та Італії (ст. 119 Конституції Італійської Республіки).

Посилення фінансової самостійності ОМС призвело до започаткування європейськими країнами реформ у цій сфері. Оскільки високий рівень державних дотацій, великий обсяг адресних дотацій, детальна регламентація та контроль за використанням грошей, проблеми у взаємовідносинах між різними рівнями МС викликали необхідність зміни механізму підтримки та призвели до підвищення самостійності ОМС.

Так, у 2005 р. було змінено механізм підтримки у Швеції, де деякі функції соціальної держави реалізуються на рівні муніципалітетів чи округів. Витрати на комунальні послуги та витрати округу були розподілені між 70% і 30% фінансування.

Подібні реформи в Данії призвели до підвищення рівня самофінансування, зменшення кількості цільових субсидій, підвищення економічної відповідальності, підвищення самостійності ОМС у виборі конкретної сфери діяльності та посилили рівень самофінансування. співвідношення між компетенцією та економічною відповідальністю.

У Франції головною метою реформи було надання децентралізованим рівням влади великої автономії в управлінні своїми справами. Скасування законодавчих норм щодо виділення конкретних ресурсів на капітальні інвестиції розширило фінансову автономію місцевих громад. Адміністративна опіка зникла, її замінив «позастережний правовий контроль».

Перехід від системи «управління витратами» до системи «управління результатами» зумовлений посиленням тенденції європейських країн наближати практику ОМС до діяльності приватних компаній, які в свою чергу активно впроваджують принципи корпоративної соціальної відповідальності.

Це призводить до необхідності модернізації не лише ОМС, а й усієї сфери публічного управління.

Так, з 1990-х років у Швеції широко поширений аутсорсинг, тобто органи місцевого та регіонального самоврядування замість того, щоб організовувати надання певних послуг населенню, все частіше почали купувати їх у приватних компаній [69]. Це значною мірою спонукало до розвитку соціальної відповідальності приватних осіб і особливо великих компаній і стало поштовхом до виникнення конкуренції між приватними та комунальними компаніями в наданні послуг населенню.

Забезпечення доступу до ринку позик у країнах Європи здійснюється відповідно до ч. 8. ст. 9 Європейської хартії МС. Завдяки цьому ОМС мають доступ до національного ринку капіталу для позик на інвестиційний капітал, тобто для широкого інвестування в ОМС. Для ефективної реалізації такої реформи необхідні кредитоспроможність ОМС та розвинений фінансовий ринок.

На нашу думку, сьогодні в Україні склалася унікальна ситуація, коли немає стійкої традиції самоврядування та демократії, але є прагнення та реальні кроки, закладені на рівні вітчизняного законодавства щодо впровадження принципів демократичного публічного управління в державі на всіх рівнях і підсистемах може сприяти розвитку вітчизняної моделі МС з урахуванням кращих практик Ради Європи та держав-членів ЄС, а також відмовою від застарілих і нефункціональних механізмів радянської системи.

ВИСНОВКИ

Міжнародні стандарти в кожній сфері людського життя визнаються еталоном для держав, які сповідують демократичні цінності та принцип верховенства права. Затребуваність процесів децентралізації МД в розвинутих країнах світу свідчить про правильність обраного вектору реформ щодо реалізації децентралізації публічної влади, яка реалізується в сучасній Україні. Децентралізація публічної влади в умовах глобалізму базується на міжнародно-правовому та національному вимірах. Міжнародно-правові норми децентралізації влади синергетично імплементовані в чинне законодавство України. Ознайомлення та аналіз міжнародних документів у сфері децентралізації публічної влади свідчить про їх трансформацію на теоретико-правовому рівні, але практика виконання цих норм є формальною через відсутність дієвого механізму впровадження та реалізації основних принципів децентралізації публічної влади.

Принципи публічного управління у зв'язку з розвитком МД, незважаючи на високий рівень розвитку, не можна сприймати як догми. Зміна умов і тенденцій суспільного розвитку, науково-технічного прогресу, соціально-політичної ситуації позначаються на зміні принципів та механізмів розвитку МД. Рух України до ЄС визначає незамінне завдання впровадження принципів публічного управління щодо розвитку МД, які розробляються та переглядаються на рівні ЄС. Формалізація цих процесів в Україні відбувається правильно, але реалізація значної кількості принципів стикається з перешкодами та опором. За таких умов актуальним стає не лише реалізація принципів, а й створення ефективних механізмів їх реалізації.

Інноваційним напрямком розвитку МД стала електронна демократія, яка базується на перевагах ІКТ-технологій та розширює можливості громадян брати участь у реалізації цілей розвитку ТГ. Основною перешкодою для розвитку механізмів електронної демократії на місцевому рівні є рівень цифрової грамотності населення та «цифрова нерівність» окремих ТГ.

Потребує подальшого дослідження питання впровадження цифровізації в процеси розвитку МД.

Впровадження доброго врядування відповідно до стандартів місцевої та регіональної демократії ЄС здійснюється відповідно до стратегії інновацій та належного врядування, яка дозволяє імплементувати такі документи ЄС, як, зокрема: Європейська рамкова Конвенція про транскордонне співробітництво між ТГ чи органами влади; Європейська хартія МС; Конвенція про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні; Додатковий протокол до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між ТГ або органами влади; Протокол № 2 до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між ТГ або органами влади з питань міжтериторіального співробітництва; Протокол № 3 до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між ТГ або органами влади щодо груп єврорегіонального співробітництва (ГЄС); Додатковий протокол до Європейської хартії МС щодо права на участь у справах МС.

Стандарти місцевої та регіональної демократії, викладені в стратегії інновацій та належного врядування для запровадження належного врядування в систему національного, регіонального та МС ЄС, включають керівні принципи демократії участі, зокрема «керівні принципи участі громадян у прийняття політичних рішень» та рекомендації Комітету міністрів державам-членам. За результатами аналізу встановлено, що Україна ратифікувала майже всі документи Ради Європи щодо впровадження належного врядування за стандартами місцевої та регіональної демократії в ЄС (крім Конвенції про участь іноземців у громадському житті на місцевому рівні). Що в свою чергу є організаційно-правовим механізмом впровадження доброго врядування за стандартами місцевої та регіональної демократії ЄС в Україні.

В Україні сьогодні мінливість та нестабільність зовнішнього середовища зумовлює наявність низки проблем, які виникають через непорозуміння між ТГ та ОМС у сфері прийняття рішень у місцевому публічному управлінні, навіть на рівні ОМС.

Перший рівень участі – інформування громадян про можливості та форми участі у місцевому громадському житті. Враховуючи те, що ОМС мають повноваження щодо залучення громадян до місцевого громадського життя, розширення прозорості та публічності їх діяльності, перехід від закритого для населення механізму прийняття публічних рішень до зрозумілого, оперативного та відкритого механізму розвитку, тільки від них залежить прийняття, реалізація тактичних і стратегічних рішень. За такого підходу має здійснюватися безпосереднє, постійне залучення до різних форм участі найбільш активних представників ТГ в процесах публічного управління.

У свою чергу, функція партиципаторного механізму в системі публічного управління пов'язана з активізацією самих членів ТГ, що має базуватися на відповідних засадах їх діяльності, зокрема: самостійності (самосвідомого вибору форми участі у вирішенні місцевих справ); відповідальності (дотримання членами ТГ встановлених норм щодо участі в публічному управлінні); компетенції (реалізація права на МС у сфері, де громадянин має спеціальні знання та досвід); реальності реалізації (врахування всіх необхідних умов, за наявності яких можливе вирішення проблем місцевого значення). Враховуючи європейські норми та відповідні позитивні зрушення в країнах ЄС щодо участі громадян у місцевому управлінському житті, зміна акценту з одностороннього функціонального підходу до взаємодії в Україні дасть змогу розглянути процес публічного управління як результат комплексної взаємодії суб'єктів МС, що має бути відтворено на даний час у новій редакції Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», а згодом і у відповідному кодифікованому Законі про Місцеве самоврядування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 15th session of the Conference of European Ministers responsible for local and regional government (Valencia, 15-16 October 2007) − Report by the Secretary General.
2. Additional Protocol to the European Charter of Local Self-Government on the right to participate in the affairs of a local authority. Utrecht, 16.11.2009. Council of Europe Treaty Series. No. 207. Counsel of Europe. URL: https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008482a
3. Additional Protocol to the European Outline Convention on Transfrontier Co-operation between Territorial Communities or Authorities. European Treaty Series. No. 159. Strasbourg, 09.11.1995. Counsel of Europe. URL: https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168007cd ae
4. Ankersmit F. Political Representation. Stanford University Press, 2002. 266 p.
5. Cioclea, Alexandra Ema (2012) : Principles of the European Administrative Space and their Impact on Performance in Public Organizations, Centre for European Studies, Iasi, Vol. 4, Iss. 3, pp. 288-295.
6. Convention on the Participation of Foreigners in Public Life at Local Level. Strasbourg, 05.02.1992. European Treaty Series. No. 144. Counsel of Europe. URL: https://rm.coe.int/168007bd26
7. Decentralization and local democracy in the world First UCLG Global Report. The World Bank. 2008, 349 p.
8. Democracy at the local level. The international idea handbook on participation, representation, conflict management and governance. International IDEA Handbook Series 4.2001.
9. Democracy Index 2022 Frontline democracy and the battle for Ukraine. Economist Intelligence. 2023. 84 p.

10. European Charter of Local Self-Government. Strasbourg, 15.10.1985. European Treaty Series. No. 122. Counsel of Europe. URL: https://rm.coe.int/168007a088.
11. European Outline Convention on Transfrontier Co-operation between Territorial Communities or Authorities. Madrid, 21.05.1980. European Treaty Series. No. 106. Counsel of Europe. URL:https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680078b0a.
12. European Principles for Public Administration. 1999. SIGMA Papers no.27. OECD, 29 p.
13. Government at a Glance 2021. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/governance/government-at-a-glance-2021_0aa564d3-en
14. Guidelines for civil participation in political decision making. Adopted by the Committee of Ministers on 27 September 2017 at the 1295th meeting of the Ministers' Deputies. Counsel of Europe. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016807509dd
15. Hendrych D., Shulova S. Overejne sprave. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2010, pp. 270.
16. Hobson Ch. The Rise of Democracy: Revolution, War and Transformations in International Politics since 1776. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2015. 265 p.
17. Indicatives Guides and Glossary relating to Recommendation Rec (2009) 1 of the Committee of Ministers to member states on electronic democracy (edemocracy).
18. Krivokapić N., Gora C. Democracy in the modern age. Political Science, Sociology. 2019. URL: https://www.semanticscholar.org/paper/DEMOCRACY-IN-THEMODERN-AGE-Krivokapic-Udk/0dbb9fc85b40c8786fce39331d0fdeb2053c96af

19. Ladner A. 2002. Size and direct democracy at the local level: the caseof Switzerland. Environment and Planning C: Government and Policy 2002, volume 20, pages 813-828.
20. Napflion Declaration: promoting territorial democracy in spatial planning (17 June 2014). 2014. URL : http://www. coe.int/t/dgap/localdemocracy/CEMAT/16CEMAT/16CEMAT-2014-5-RES1_en.pdf.
21. Nefas S. 2014. Local Democracy and Instruments of its Functionality in Local Self-government in Lithuania: Case Study of Alytus and Sirvintos Municipalities International Journal of Arts and Commerce Vol. 3 No. 2, 70-80.
22. Özden K. Local Governments and Democracy:Impossible or Indispensible Pairs? European Journal of Economic and Political Studie. 2012. 131-141
23. Pankratova V. Local democracy: theoretical and legal characteristics. Reality of Politics. 2022. 20. pp.99-108. DOI: https://doi.org/10.15804/rop2022207
24. Protocol No. 2 to the European Outline Convention on Transfrontier Co-operation between Territorial Communities or Authorities concerning interterritorial co-operation. Strasbourg, 05.05.1998. European Treaty Series. No. 169. Counsel of Europe. URL: https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168007f2cb
25. Protocol No. 3 to theEuropean OutlineConvention onTransfrontierCo-operation betweenTerritorialCommunities or Authorities concerning Euroregional Co-operation Groupings (ECGs). Utrecht, 16.11.2009. Council of Europe Treaty Series. No. 206. Counsel of Europe. URL: https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680084827.
26. Recommendation CM/Rec (2018) 4 of the Committee of Ministers to member States on the participation of citizens in local public life : Adopted by the Committee of Ministers on 21 March 2018 at the 1311th meeting of the Ministers' Deputies). URL:

https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=090000
16807954c3.

27. Smirnov P. Future Of Democracy In The Modern World. Conference: XVIII ISA World Congress of Sociology. 2014.
28. Standards on local and regional democracy. Good Governments. Counsel of Europe. URL: https://www.coe.int/ en/web/good-governance/standards
29. Tang R. and Tang Sh. Democracy's Unique Advantage in Promoting Economic Growth: Quantitative Evidence for a New Institutional Theory. KYKLOS, 2018. No. 4. P. 642-666.
30. Андрійчук Т. С. Партисипаторна та деліберативна демократія в сучасному політичному дискурсі. Політичне життя : наук. журнал / редкол. Т. Л. Нагорняк [та ін.]. 2019. № 1. С. 45–50.
31. Баймуратов М. О. Міжнародні зв'язки і стандарти в системі місцевого самоврядування України // Муніципальне право України: підручник / за ред. В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фрицького. К. : Юрінком Інтер, 2001
32. Барбер Б. Сильна демократія: політика учасницького типу. Демократія: Антологія / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. Київ : Смолоскип, 2005. С. 254–262.
33. Батанов О. В. Розвиток європейських стандартів муніципальної демократії // Україна та європейська інтеграція: публічно-правові аспекти: монографія / за заг. ред. В.Б. Авер'янова, С. Ф. Демченка. Преса України, 2010. С. 29;
34. Батанов О. В., Кравченко В. В., Приходько Х. В. Партисипативна демократія в системі місцевого самоврядування: проблеми законодавчого регулювання. Аспекти публічного управління. 2014. № 9-10 (11-12). С. 12–28.
35. Безена І. М. Демократизація публічного управління та інформаційно-медійний розвиток компетентностей його посадовців. Держава та регіони. 2019. № 3 (67). С. 27–32.

36. Белей Л. Децентралізація будить у звичайних громадян відповідальність за свою малу батьківщину. Український тиждень, 2014. № 17–18. С. 38–39.
37. Бережний В. О. Напрями реформування системи публічного управління в Україні. Економіка та держава. 2014. № 6. С. 161–164.
38. Василенко Л. Добровінський М. Децентралізація та реформа місцевого самоврядування. Підприємництво, господарство і право. № 3. 2017. С. 123--126.
39. Вилегжаніна М. В. Класифікаційний аналіз нормативно-правових актів. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2011. № 1. С. 35–40. URL: http://nbuv.gov.ua/ UJRN/bdi_2011_1_6
40. Вюртенбергер Т. Історія та легітимація децентралізованої держави: В зб.: Організація регіональної та місцевої влади: досвід держав-членів Європейського Союзу // Спеціальне доповнене видання Українсько-європейського журналу з міжнародного та порівняльного права. К.: Вид-во ТОВ “Українська консалтингова група”, 2005. 128 с.
41. Герасимюк К. Х. Оптимізація територіально-управлінської системи в Україні в контексті європейського досвіду : дис.. … канд.. наук з державного управління, 25.00.02. Одеса, 2016. 262 с.
42. Глущенко Ю.А. Партиципаторний бюджет як інноваційний інструмент управління на місцевому рівні. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія : Державне управління. 2017. № 4. С. 100-106.
43. Додатковий протокол до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями. Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/994_099.
44. Додатковий протокол до Європейської хартії місцевого самоврядування про право брати участь у справах місцевої влади. 16 листопада 2009 р. / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_946

45. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями. «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_106
46. Європейська хартія місцевого самоврядування: Рада Європи; Хартія: міжнародний документ від 15.10.1985 URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_036.
47. Інструменти е-демократії у містах України. Інформаційно-аналітичний довідник / А. Ємельянова М. Довбенко, П. Завадська, Д. Хуткий, С. Лобойко, М. Наход; За ред. С. Лобойка, М. Находа, Д. Хуткого. К., 2017. 58 с.
48. Керівні принципи щодо громадської участі у процесі прийняття політичних рішень CM(2017)83-final : прийняті Комітетом міністрів 27.09.2017 р. на 1295-му засіданні заступників міністрів. URL : https://rm.coe. int/guidelines-on-civil-participation-in-political-decision-making/168076e135.
49. Кодекс кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень : ухв. Конференцією неурядових організації Ради Європи на засіданні 01.10.2009 р. URL: https://rm.coe.int/16802eeddb.
50. Козлова Л. В. Механізм розвитку дієвих та ефективних громад в контексті реформування та децентралізації. URL: http://escii.eu/ artykuly/artykul-lk.
51. Конвенція про участь іноземців у громадському житті на місцевому рівні (укр/рос) «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_318
52. Корнієнко М. І. Конституційно-правові основи місцевого самоврядування // Муніципальне право України: підручник / кол. авт.; за ред. В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фрицького. К.: Юрінком Інтер, 2006. С. 146–148.
53. Кравчук В., Юхименко С., Нещерет М. Інструменти місцевої демократії в умовах пандемії Covid-19. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. 2021. 27 с.

54. Куценко Т.Ф., Пінтелей І.В. Європейські стандарти муніципального управління в контексті реформи децентралізації. Економіка та держава. 2021. № 4. С. 122–127
55. Місцева демократія в Україні: нові стандарти / Укр. незалеж. центр політ. дослідж. : М. В. Лациба, І. М. Лукеря, О. Л. Ващук-Огданська. К. : Агентство «Україна», 2013. 236 с.
56. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан та основні напрями модернізації : наук. доп. / редкол. : Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, В. В. Толкованов та ін..; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка. Київ : НАДУ, 2014. 128 с.
57. Місцеве самоврядування та реформа децентралізації в умовах війни. URL: https://uplan.org.ua/analytics/mistseve-samovriaduvannia-ta-reformadetsentralizatsii-v-umovakh-viiny-pidsumky-sichnia/
58. Місцеве самоврядування як чинник стійкості тилу: аналіт. доп. / [В. Г. Потапенко, В. О. Баранник, Н. В. Бахур та ін.]; за ред. В. Г. Потапенка. Київ : НІСД, 2023. 54 с. DOI: https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.02.
59. Могілевський В. С. Місцеве самоврядування як елемент глобального конституціоналізму. Держава і право [Текст]: зб. наук. пр. Серія: “Юридичні науки” / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ: Юрид. думка, 2016. Вип. 72. С. 197–212.
60. Нестеренко К. О., Богатирьова М. О. Реформування публічного управління в Україні у контексті євроінтеграції. Lex Portus. 2019. № 6 (20). С. 52–65.
61. Нікітенко Л.О., Ковальчук Л.В. Стан розвитку місцевої демократії в Україні та за кордоном: порівняльний аспект. Актуальні проблеми держави і права, 2021, №92. URL: http://apdp.onua.edu.ua/index.php/apdp/article/view/3263.
62. Оновлено актуальний перелік громад у районах бойових дій, на ТОТ та тих, що в оточенні. URL: https://minre.gov.ua/news/onovleno-

aktualnyyperelik-gromad-u-rayonah-boyovyh-diy-na-tot-ta-tyh-shcho-v-otochenni-14

63. Петришина М.О., Петришин О.О. Інституційна та системно-структурна організація місцевого самоврядування в зарубіжних країнах. Актуальні питання публічного та приватного права. 2015. № 3. С. 64–72
64. Політологія : навч. посіб. / за ред. О. К. Струкевич, О. П. Конотопенко, С. А. Лапшин. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2016. 403 с.
65. Прошко В. Залучення громадян – американське бачення. Аспекти самоврядування. 1999. № 1 (3). С. 18 – 22.
66. Публічне урядування, права людини і демократія: регіональний зріз євроінтеграції : моногр. ; за заг. ред. М. В. Савчина. Ужгород : вид-во УжНУ «Говерла», 2015. 320 с.
67. Пухтинський М. О. Реалізація міжнародно-правових стандартів місцевої демократії в процесі реформи місцевого самоврядування в Україні. International Scientific-Practical Conference Development of legal regulation in East Europe: experience of Poland and Ukraine: ConferenceProceedings, January 27–28, 2017. Sandomierz. 196 p.
68. Решота О.А. Особливості розвитку публічного управління в Україні: сучасні тенденції та проблеми. Державне управління. 2020. № 3. URL: http://www. dy.nayka.com.ua/pdf/3_2020/39.pdf
69. Розвиток місцевих фінансів в Україні та інших державах-членах Ради Європи : зб. наук.-аналіт. та навч.-метод. матеріалів, нормативно-правових актів з питань місцевих фінансів) / К. Деві, Г. Петері, В. Росіхіна та ін. – К. : Крамар, 2011. – 240 с.
70. Рубан Д. О. Європейські принципи публічного управління як основа удосконалення механізмів розвитку місцевої демократії [Електронний ресурс] / Д. О. Рубан. // Державне управління: удосконалення та розвиток. - 2022. - № 9. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2022_9_18
71. Рубан Д. О. Механізми розбудови громадянського суспільства в контексті розвитку місцевої демократії [Електронний ресурс] / Д. О. Рубан. //

Державне управління: удосконалення та розвиток. - 2023. - № 11. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2023_11_30

72. Рубан Д. Розвиток місцевої демократії в системі реформування публічного управління [Електронний ресурс] / Д. Рубан // Вісник економіки. - 2023. - Вип. 1. - С. 153-165. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vtneu_2023_1_13
73. Сабурова Г. Б. Основні напрями розвитку системи публічного управління в Україні. Публічне управління та адміністрування в Україні. 2021. Вип. 21. С. 23–27.
74. Січкар О., Баштанник В. Становлення та розвиток механізмів місцевої демократії в контексті європеїзації територіальної організації влади. Державне управління та місцеве самоврядування: 2009. Вип. 3. URL: http://www.dbuapa.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-03(3)/09soktov.pdf
75. Скороход О.П. Досвід місцевого самоврядування Франції та Польщі: здобутки та застереження для України. URL: http:// old.niss.gov.ua/book/StrPryor/9/21.pdf.
76. Старикова Г. Демократизація публічного управління: регіональний аспект. Аспекти публічного управління, 2021. Том 9, No. 5. С. 47–54.
77. Трачук П. А. Місцеве самоврядування у системі публічної влади України. Закарпатські правові читання. 2017. Т. 1. С. 176–180.
78. Участь громадськості в процесі прийняття рішень. Огляд стандартів та практик у країнах-членах Ради Європи, м. Страсбург, травень 2016 р. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/17-civik-2018/rubrik_rekomehdation/ civik_Europe_ 2016.pdf.
79. Фоменко Ю.О. Перспективи розвитку партиципаторного (громадського) бюджету в Україні. Фіскальна політика: теоретичні та практичні аспекти юридичної науки. 2017. С. 313–314
80. Шаров Ю., Чикаренко І. Європейські стандарти публічного управління: проекція на муніципальний рівень. Державне управління та місцеве

самоврядування, 2010. Вип. 1 (4). С. 295-304 URL: http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/ 2010_01(4)/10syppmr.pdf

81. Шумляєва І. Вплив європейських норм партисипативної демократії на підвищення рівня участі громадян України в місцевому самоврядуванні. Аспекти публічного управління, 2021. Том 9, № 1, С. 113-120.
82. Шумляєва І. Д. Становлення та розвиток інституту територіальної громади в Україні: організаційно-правовий аспект : дис. … канд. наук з держ. упр. : 25.00.04 / Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Дніпро, 2010. 223 с.
83. Шумляєва І. Еволюція розвитку територіальної громади в Україні (IX – п.п. XVIII ст.). Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. / редкол.: С. М. Серьогін (голов. ред) та ін. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2006. Вип. 1(23). С. 278 – 287.

Виконала:

студентка магістратури за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування галузі знань 28 Публічне управління та адміністрування заочної форми навчання

«____» _____ 2023 р. _____ А.В. Тимощук

Підпис Ініціали, прізвище

Науковий керівник:

асистент кафедри публічного управління та адміністрування Н.М. Лалуєва

«____» _____ 2023 р. _____ _____

Підпис Ініціали, прізвище

Робота допущена до захисту:

завідувач кафедри публічного управління та адміністрування, д.держ.упр., професор

«____» _____ 2023 р. _____ Е.В. Щепанський

Підпис Ініціали, прізвище